

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ԵՍԱՅԱՆ Վ. Գ.

**ՏՆՕՐԻՆՉԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ
ՄԿՉԲՈՒՆՔԸ
ԵՎ ՏՆՕՐԻՆՉԱԿԱՆ
ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ
ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ
ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ**

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ԵՍԱՅԱՆ ՎԱՐԴՈՒՇ ԳԵՎՈՐԳԻ

ՏՆՕՐԻՆՉԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ

ՍԿԶԲՈՒՆՔԸ ԵՎ ՏՆՕՐԻՆՉԱԿԱՆ

ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ

ՂԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ

ԵՐԵՎԱՆ
ՀԱՅՐԱՊԵՏ
2015

ՀՏԴ 347
ԳՄԴ 67.410
Ե 583

*Հրատարակության է երաշխավորել ԵՊՀ հրավագիտության
ֆակուլտետի գիտական խորհուրդը*

Խմբագիր՝ հրավաբանական գիտությունների թեկնածու,
դոցենտ **Ս.Գ. Մեղրյան**

Եսայան Վ.
Ե 583 Տնօրինչականության սկզբունքը և տնօրինչական գործողու-
թյունները քաղաքացիական դատավարությունում / Վ.Գ.
Եսայան: ԵՊՀ.- Եր.: Հայրապետ հրատ., 2015.-192 էջ:

Մենագրությունում առաջին անգամ հայ հրավաբանական գրակա-
նության մեջ հնարավորինս համալիր և բազմակողմանի վերլուծության է
ենթարկվել տնօրինչականության քաղաքացիադատավարական սկզբուն-
քի էությունը, բովանդակությունը, տնօրինչական իրավունքների էությունն
ու տեղը կողմերի դատավարական իրավունքների համակարգում, տնօրին-
չական գործողություններ կատարելու հետ կապված դատավարական ինս-
տիտուտները՝ հաշվի առնելով ինչպես դատավարագիտության մեջ հանդի-
պող հայեցակետերը, այնպես էլ ձևավորված իրավակիրառ պրակտիկան:
Կատարված հետազոտության արդյունքների հիման վրա կատարվել են
տեսական եզրահանգումներ, առաջարկվել՝ գիտության մեջ և դատական
պրակտիկայում ծագած մի շարք բանավեճային հարցերի լուծումներ,
նշմարվել են կողմերի տնօրինչական գործողությունները կարգավորող
քաղաքացիական դատավարության օրենսդրության դրույթների կատարե-
լագործման ուղիներ:

Աշխատությունը կարող է օգտակար լինել հրավաբանական բուհերի և
ֆակուլտետների ուսանողների, դասախոսների, ասպիրանտների, դատա-
կան մարմինների աշխատողների, ինչպես նաև դատավարության ընթաց-
քում տնօրինչական գործողությունների հիմնախնդրով հետաքրքրվող այլ
անձանց համար:

ISBN 978-9939-838-31-1

ՀՏԴ 347
ԳՄԴ 67.410

© Եսայան Վ., 2015

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԱԽԱԲԱՆ

ԳԼՈՒԽ I.

ՏՆՕՐԻՆՉԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱԿՁԲՈՒՆՔԸ ԵՎ ՏՆՕՐԻՆՉԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԸ ՔԱՂԱՔԱՑԻՎԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ

§1. Քաղաքացիական դատավարությունում տնօրինչականության էությունը: Տնօրինչականության մասին հիմնական տեսությունները.....

§2. Տնօրինչականության սկզբունքի բովանդակությունը. տնօրինչական դատավարական իրավունքներ.....

ԳԼՈՒԽ II.

ՏՆՕՐԻՆՉԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՔԱՂԱՔԱՑԻՎԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ

§1. Հայցից հրաժարվելը

§2. Հայցն ընդունելը.....

§3. Հայցի փոփոխումը

§4. Հաշտության համաձայնությունը.....

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ՆՈՐՄԱՏԻՎ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԱԿՏԵՐԻ, ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՊՐԱԿՏԻԿԱՅԻ ՆՅՈՒԹԵՐԻ ՑԱՆԿ

РЕЗЮМЕ

RESUME

ՆԱԽԱԲԱՆ

Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրությունը, հռչակելով մարդուն, նրա արժանապատվությունը, հիմնական իրավունքները և ազատությունները որպես բարձրագույն արժեք, միաժամանակ երաշխավորում է խախտված իրավունքները վերականգնելու համար դատարան դիմելու, հավասարության պայմաններում, արդարության բոլոր պահանջների պահպանմամբ, անկախ և անկողմնակալ դատարանի կողմից իր գործի քննության, իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցների, ինչպես նաև իր իրավունքները և ազատություններն օրենքով չարգելված բոլոր միջոցներով պաշտպանելու անձի իրավունքները (ՀՀ սահմանադրության 3, 18, 19 հհ.): Դրանով իսկ իրավունքի ողջ համակարգը ենթարկվում է այնպիսի սոցիալապես կարևոր նպատակի, ինչպիսին անձի իրավունքների և օրինական շահերի արդյունավետ պաշտպանությունն է:

Համամարդկային ներկայիս արժեհամակարգի հիմքում դրված այդ գաղափարը պայմանավորում է այն իրողությունը, որ ժամանակակից իրավագիտության մեջ գնալով խորանում է իրավունքի անձնակենտրոն ընկալումը, որի շրջանակներում մարդու իրավաբանորեն պաշտպանված կարգավիճակին և նրա «սուվերենությանը» տրվում է առաջնային նշանակություն:

Հայաստանի Հանրապետությունն անկախությանը հաջորդած առաջին իսկ տարիներից ձեռնամուխ եղավ դատաիրավական բարեփոխումների իրականացմանը՝ ձգտելով իրավունքի գերակայության և մարդու իրավունքների ու ազատությունների երաշխավորման վրա հիմնված պետականության և ազատական տնտեսության կայացմանը: Ընդ որում, համընդհանուր ճանաչում գտավ այն մոտեցումը, որ նշված նպատակին հասնելու կարևորագույն գրավականներից և նախապայմաններից մեկը մասնավոր հարաբերությունների ազատականացումն է և քաղաքացիական հարաբերությունների իրավական կարգավորման ընթացքում թույլատվական մեթոդի հնարավորինս լայն կիրառումը:

Մասնավոր հարաբերությունների իրավական կարգավորման ոլորտում հզոր թափ առած ազատական գաղափարների լույսի

ներքո 1998 թվականին ընդունվեց Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգիրքը¹, որի անկյունաքարերից և առանցքային սկզբունքներից են քաղաքացիական իրավահարաբերությունների մասնակիցների կամքի ինքնավարությունը, մասնավոր գործերին որևէ մեկի կամայական միջամտության անթույլատրելիությունը և քաղաքացիական իրավունքների անարգել իրականացումը (Քաղ. օր. 3 հոդվ., մաս 1): Քաղաքացիական իրավունքի սուբյեկտներին վերապահվեց քաղաքացիական իրավունքներն իրենց կամքով և ի շահ իրենց ձեռք բերելու և իրականացնելու, իրենց իրավունքները և պարտականությունները պայմանագրի հիման վրա սահմանելու ազատություն (Քաղ. օր. 3 հոդվ., մաս 2), ինչպես նաև իրենց պատկանող քաղաքացիական իրավունքները՝ ներառյալ դրանց պաշտպանության իրավունքը, իրենց հայեցողությամբ իրականացնելու օրենքով երաշխավորված հնարավորություն (Քաղ. օր. 11 հոդվ.): Նոր քաղաքացիական օրենսգրքի շրջանակներում առավել լայն կիրառություն ստացավ իրավական կարգավորման դիսպոզիտիվ մեթոդը, որի հետևանքով հիմնական շեշտը դրվեց մասնավոր հարաբերությունների սուբյեկտների ինքնավարության շրջանակների ընդլայնման, վարքագծի հնարավոր տարբերակների միջև ընտրություն կատարելու և նախաձեռնություն ցուցաբերելու լայն հնարավորության ընձեռնման վրա:

Քաղաքացիական հարաբերությունների իրավական կարգավորման մեթոդների փոփոխությունը չէր կարող չանդրադառնալ քաղաքացիատավարական օրենսդրության վրա, որի նորմերը կոչված են ապահովելու նյութական իրավունքի նորմերով սահմանված իրավունքների պաշտպանության գործուն միջոցները և կառուցակարգերը: Որպես հետևանք, Հայաստանի Հանրապետության 1998 թվականի ընդունված քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի² շրջանակներում զգալի նշանակություն տրվեց գործին մասնակցող անձանց հայեցողությանը և նախաձեռնությանը, վա-

րույթի զարգացման, ուղղվածության և դադարման վրա ազդելու, նյութական իրավունքները և դրանց պաշտպանության դատավարական միջոցները վարույթի ընթացքում տնօրինելու հնարավորությունների ընդլայնմանը և տնօրինչական դատավարական գործողությունների կատարմանը դատարանի միջամտությունը հնարավորինս նվազեցնելուն, որն իր հերթին հանգեցրեց դատավարական հարաբերությունների իրավական կարգավորման մեջ դիսպոզիտիվ մեթոդների կշիռն ավելացնելուն:

Դիսպոզիտիվությունն ընդհանուր իրավական կատեգորիա է, որի սոցիալական բովանդակությունը դրսևորվում է իրավունքի սուբյեկտների կողմից իրենց իրավունքներն իրականացնելու և դրանք տնօրինելու ազատության մեջ:¹

Դատավարագիտության մեջ այն մարմնավորվում է տնօրինչականության սկզբունքում, որի դերը և նշանակությունը ներկայումս որևէ մեկի կողմից չի վիճարկվում: Այն վաղուց անշեղորեն ներառվում է քաղաքացիական դատավարության իրավունքի սկզբունքների համակարգում: Այդուհանդերձ, եթե տնօրինչականության սկզբունքի տեղը քաղաքացիական դատավարության սկզբունքների համակարգում գիտական բանավեճերի տեղիք չի տալիս, ապա դրա էությանը, բովանդակությանը, իրավական բնույթին և սահմաններին վերաբերող հիմնախնդիրների շուրջ համընդհանուր մոտեցում չի ձևավորվել: Դատավարագիտության մեջ և դատական պրակտիկայում միատեսակ չեն ընկալվում նաև դիսպոզիտիվության սկզբունքի դրսևորման կարևորագույն ձև հանդիսացող տնօրինչական դատավարական գործողությունների հասկացությունը, կազմը, դրանց բովանդակությունը, կատարման և ձևակերպման դատավարական կարգը և հետևանքները:

Համընդհանուր ճանաչում գտած տեսակետների բացակայության պայմաններում հաճախ որպես «տնօրինչական գործողություններ» են դիտարկվում դիսպոզիտիվության այնպիսի դրսևորումներ, ինչպիսիք են հայց (դիմում), հակընդդեմ հայց, դատական ակտի վերանայման բողոք ներկայացնելը, հայցի ապահովման միջոցները:

¹ Ընդունվել է 05.05.1998 թ., ուժի մեջ է մտել 01.01.1999 թ.: ՀՕ-239: ՀՀԴՏ 1998.08.10/17(50): Այսուհետ նաև կրճատ՝ «Քաղ. օր.»:

² Ընդունվել է 17.06.1998 թ., ուժի մեջ է մտել 01.01.1999 թ.: ՀՕ-247: ՀՀԴՏ 1998.08.10/17(50): Այսուհետ նաև կրճատ՝ «ԲԴՕ»:

¹ Տե՛ս **Ярошенко Т.В.** Принцип диспозитивности в современном российском гражданском процессе. Дисс... к.ю.н. М., 2007, էջ 3:

րի կիրառում պահանջելը և այլն, ինչպես նաև այլ դատավարական իրավունքները (հիմնականում մրցակցային) կատարելուն ուղղված գործողությունները:

Բանավեճային տեսական հարցերի բազմաթիվության պայմաններում առանց վարանելու կարելի է ասել, որ դրանց հետազոտումը Հայաստանի Հանրապետությունում վերջին երկու տասնամյակների ընթացքում տեղի ունեցած սոցիալտնտեսական և դատաիրավական փոփոխությունների լույսի ներքո չափազանց արդիական է:

Քաղաքացիական դատավարությունում տնօրինչականության և տնօրինչական գործողությունների ուսումնասիրությունն արդիական է նաև իրավաստեղծ գործունեության համար: Պետք է նշել, որ Հայաստանի Հանրապետությունում շարունակաբար ընթացող դատաիրավական բարեփոխումների գործընթացն իր տրամաբանական ավարտին դեռևս չի հասել, և ներկայումս էլ դատաիրավական բարեփոխումների 2012-2016 թթ. ռազմավարական ծրագրի¹ իրականացման շրջանակներում ՀՀ արդարադատության նախարարության կողմից մշակվել և շրջանառության մեջ է դրվել «Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» ՀՀ օրենքի նոր, բավականին ծավալուն նախագիծ, որն առաջարկում է նաև հետազոտության թեմային վերաբերող մի շարք խնդիրների հայեցակարգային բնույթի նորովի լուծումներ:² Ուշագրավ է, որ վերջիններս առավելապես շոշափում են քաղաքացիադատավարական օրենսդրության այն նորմերը, որոնք 2007-2008 թվականներին կատարված բարեփոխումների ընթացքում արդեն ենթարկվել էին որոշակի փոփոխությունների:

¹Տես ՀՀ նախագահի 30.06.2012 թ. թիվ ՆԿ-96-Ա կարգադրությունը «Հայաստանի Հանրապետության իրավական և դատական բարեփոխումների 2012-2016 թվականների ռազմավարական ծրագիրը և ծրագրից բխող միջոցառումների ցանկը հաստատելու մասին», ՀՀՊՏ 2012.07.11/33(907), Հոդ. 827:

² Տես ՀՀ արդարադատության նախարարության պաշտոնական կայքը՝ http://moj.am/storage/files/legal_acts/legal_acts_5394019566_Qax_dat_26.11.2012.pdf

Այն փաստը, որ «բարեփոխումների» կարիք են զգում ոչ վաղ անցյալում իրականացված բարեփոխումները, վկայում է այն մասին, որ օրենսգրքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարող օրենքները հաճախ մշակվել և ընդունվել են խիստ շտապողականության, տեսական անհրաժեշտ հետազոտությունների բացակայության պայմաններում կամ առանց առկա հետազոտությունների արդյունքները հաշվի առնելու:

Արդյունքում դատական համակարգի արդյունավետ աշխատանքի և իրավունքի սուբյեկտների իրավունքների պաշտպանության բնականոն ընթացքին խոչընդոտող թերի իրավակարգավորումը կատարելագործելու փոխարեն օրենսդիրը հաճախ առաջացրել է նոր խնդիրներ: Քաղաքացիական դատավարության իրավունքի մի շարք ինստիտուտներում, այդ թվում նաև՝ այն նորմերում, որոնք նվիրված են տնօրինչական գործողությունների կանոնակարգմանը, տեղ են գտնել որոշակի բացթողումներ և հակասություններ, որոշ դեպքերում անհարկի վերացվել է տնօրինչական գործողությունների նկատմամբ դատական վերահսկողությունը, պրակտիկայի կողմից առաջադրված մի շարք հարցեր էլ մնացել են անպատասխան:

Նշված հանգամանքն օբյեկտիվ անհրաժեշտություն է դարձրել դատավարական օրենսդրության հետագա կատարելագործումը, քաղաքացիական դատավարության առանձին ինստիտուտների, այդ թվում նաև՝ տնօրինչական գործողությունների կատարմանը նվիրված իրավանորմերի գիտական իմաստավորումը, համակարգային բազմակողմանի վերլուծությունը և հետագա կատարելագործման ուղիների մշակումը:

РЕЗЮМЕ

Есяян Вардуш

ПРИНЦИП ДИСПОЗИТИВНОСТИ И РАСПОРЯДИТЕЛЬНЫЕ ДЕЙСТВИЯ В ГРАЖДАНСКОМ СУДОПРОИЗВОДСТВЕ

Данная работа посвящена актуальным проблемам гражданско-процессуальной диспозитивности и правового регулирования распорядительных процессуальных действий в гражданском процессе Республики Армения.

Цель работы является комплексное изучение теоретических и практических вопросов, связанных с реализацией гражданско-процессуального принципа диспозитивности и совершением распорядительных действий в гражданском процессе Республики Армения, и разработка рекомендаций по совершенствованию законодательства и правоприменительной практики.

Новизна работы заключается в том, что впервые в армянской юриспруденции по возможности комплексно и разносторонне проанализированы сущность и содержание гражданско-процессуального принципа диспозитивности, сущность и место распорядительных прав в системе процессуальных прав сторон, процессуальные институты, связанные с совершением распорядительных действий, с учетом как встречающихся в процессуальной науке концепций, так и сформировавшейся правоприменительной практики.

На основании изучения и обобщения сформировавшихся в науке гражданского процессуального права теорий и позиций относительно сущности и содержания процессуального принципа диспозитивности, и сопоставительного анализа отдельных норм действующего гражданского процессуального кодекса РА автором предлагается определять принцип диспозитивности как основополагающее и руководящее положение, в силу которого в предусмотренных законом случаях

и порядке деятельность суда обусловливается действиями, совершающимися по инициативе и волеизъявлению юридически заинтересованных в исходе данного дела лиц, и который предоставляет участвующим в деле лицам возможность определить в ходе процесса предмет судебной защиты и повлиять на ход и направленность процесса.

Автор приходит к выводу, что принцип диспозитивности обеспечивает сторонам возможность выбрать наиболее эффективные способы защиты их нарушенных или оспариваемых прав и законных интересов, либо вообще отказаться от их судебной защиты. Будучи основанным на беспрепятственном осуществлении права на судебную защиту субъективных прав, свобод и законных интересов и на конституционных праве на использование эффективных средств правовой защиты, принцип диспозитивности обеспечивает для сторон процесса возможность выбора наиболее эффективного способа защиты нарушенных или оспариваемых прав и законных интересов либо возможность вообще отказаться от их судебной защиты.

Диспозитивность рассматривается автором как принципиальная основа наделения сторон правом на совершение распорядительных действий, предопределяющих ход и направленность производства по делу. Обосновывается точка зрения о том, что содержание процессуальной диспозитивности составляют те процессуальные права, реализация которых в уже начатом процессе приводит к распоряжению правом на судебную защиту и средствами их защиты, предопределяя ход и направленность производства по данному делу. Аргументируется позиция, что к числу таких процессуальных действий распорядительного характера относятся отказ от иска, признание иска, изменение предмета или основания иска, увеличение или уменьшение размеров исковых требований, заключение мирового соглашения.

На основании результатов проведенного исследования в работе делаются теоретические выводы, предлагаются решения по ряду возникших в науке и судебной практике спорных вопросов, обозначаются пути совершенствования законодательных положений гражданского процессуального кодекса, регулирующих распорядительные действия сторон.

Теоретическое значение исследования в первую очередь обусловлено тем, что в армянской юриспруденции оно является первой комплексной работой, посвященной изучению принципа диспозитивности гражданского процессуального права и являющихся отдельными проявлениями его действия распорядительных действий, которая может быть использована в дальнейших научных исследованиях по данной теме, а также в процессе преподавания гражданского судопроизводства, ряда других специальных курсов, а также при подготовке учебных пособий.

Сделанные в работе предложения по совершенствованию законодательства, обобщения судебной практики, разработанные рекомендации и их обоснования могут быть использованы также в процессе правотворческой деятельности, способствовать совершенствованию судебной практики и быть полезными в процессе разработки прецедентных актов, направленных на единообразное применение закона.

RESUME

Yesayan Vardush

DISPOSITIVENESS PRINCIPLE AND OPTIONAL ACTIONS IN THE CIVIL PROCEDURE

The present monograph is devoted to the actual problems of civil-procedural dispositiveness and legal regulation of optional procedural actions in the civil procedure of the Republic of Armenia.

The study aims at complex examination of theoretical and practical issues of realization of civil-procedural principle of dispositiveness and making optional actions, as well as elaboration of recommendations for development of the legislation and law-enforcement practice.

The scientific novel of the study is that for the first time in the Armenian jurisprudence the essence and content of the civil-procedural principle of dispositiveness, the essence and role of optional rights in the system of the parties' procedural rights, procedural institutions linked to making optional actions are analyzed complexly and thoroughly to the extent possible. Both the known concepts known in the procedural science and the formed law-enforcement practice are considered within the study.

Based on examination and summary of the theories elaborated in the science of civil procedure and positions concerning the essence and content of the procedural principle of dispositiveness as well as comparative analysis of existing norms of the Civil-procedural Code of RA, the author proposes to define the dispositiveness principle as a fundamental and guiding provision by virtue of which the court proceedings in cases and order stipulated by law are conditioned by actions undertaken by initiative and will persons legally interested in the outcome of the case, and which enables the persons participating in the case to define the subject of the court protection during the process and to influence the progress and the direction of the procedure.

The author comes to the conclusion that the dispositiveness principle ensures for the parties the possibility to choose the most effective means of protection of their infringed or argued rights or to refuse judicial protection at all. Being based on the unimpeded

enjoyment of the right to court protection of subjective rights, freedoms, legal interests and the constitutional principle of using effective means of legal protection, the dispositiveness principle ensures for the parties of the proceedings the possibility to choose the most effective means of protection of their infringed or argued rights or to refuse judicial protection at all.

Dispositiveness is considered by the author as a principal ground for granting the parties with the right to optional actions, preconditioning the progress and direction of the case proceedings. The point of view is substantiated that the content of the procedural dispositiveness consists of those procedural rights realization of which brings to enjoyment of the right to judicial protection and means of their protection, predicting the progress and direction of the proceeding of the given case. The position is argued that the list of procedural actions of optional nature includes refusal of the action, increasing or decreasing the size of demand, signing an amicable agreement.

Based on the results of the study conducted within the monograph theoretical conclusions are drawn up, solutions are recommended for a range of debatable issues arising in the science and judicial practice, prospects are identified for improvement of provisions of the Civil-procedural code of RA, regulating the optional actions of the parties.

The theoretical importance of the study, conducted within the monograph, first of all is conditioned by the fact that it is the first complex examination in the Armenian jurisprudence devoted to scrutinizing the principle of dispositiveness of the civil procedural law and optional actions constituting its separate exertions, which can be useful for future studies on this topic as well as in the course of teaching civil procedural law, for a range of special courses and preparation of tutorials.

Suggestions for development of the legislation made within the study, summaries of the judicial practice, recommendations and their substantiations elaborated can be used also in the course of lawmaking process, promote the enhancement of the judicial practice and be helpful for drafting precedential acts aimed at unified application of the law.

Հանձնվել է տպագրության 26.10.2015:

Չափսը՝ 60x84¹/₁₆:
Ծավալը՝ 12 տպ. մամուլ:
Քանակը՝ 100 օրինակ: